

Marek Karczewski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

marek.karczewski@uwm.edu.pl, ORCID 0000-0001-9435-3832

ZNACZENIE TERMINU ὥρα („GODZINA”) W APOKALIPSIE JANOWEJ

The Meaning of the Term ὥρα (“Hour”) in the Revelation of John

STRESZCZENIE

SŁOWA KLUCZE

Sposób rozumienia terminu ὥρα w Ap jest zależny od kontekstu literackiego i teologicznego księgi. W pierwszym punkcie artykułu omówiono teksty z Listów do Kościołów. W kontekście przesłania Chrystusa do Kościołów „godzina” wiąże się z kondycją wspólnoty wierzących. W Liście do Kościoła w Sardach (3,3) brak czujności może spowodować, że nie będzie on zdolny rozpoznać czasu nadejścia swojego Pana. W Liście do Kościoła w Filadelfii (3,10) otrzymuje on od Chrystusa obietnicę zachowania w godzinie próby. W punkcie drugim omówiono pozostałe teksty znajdujące się w kontekście głównej części Ap 4,1–22,5. W Ap 17–18 odniesienia do „godziny” posiadają dwa różne znaczenia. W kontekście Ap 17,12 „jedna godzina” symbolizuje ograniczony okres władzy skierowanej przeciwko Bogu, Barankowi i Kościołowi. W pieśni żałobnej w Ap 18 „jedna go-

Apokalipsa św. Jana,
czas,
godzina,
pół godziny,
paruzja,
Pan historii,
sąd

dzina” stanowi stały element lamentu królów, kupców i właścicieli statków (18,10.17.19). Wyrażenie „jedna godzina” podkreśla nagły i szybki upadek Babilonu. W Ap 11,13 „godzina” to precyzyjny moment realizacji planu Boga (11,13). W Ap 9,15; 14,7.15 jest to dokładnie zaplanowany moment sądu Bożego. W punkcie trzecim omówiono znaczenie wyrażenia „pół godziny”. W przypadku „półgodziny” w Ap 8,1 prawdopodobnie chodzi o bardzo krótki okres czasu. W kontekście Ap godzina może oznaczać zarówno konkretny moment historyczny, jak i bardzo krótki, ograniczony okres czasu. W jednym i drugim przypadku czas ten jest zaplanowany przez Boga.

ABSTRACT

Correct understanding of the term *ώρα* in Rev depends on the literary and theological context. In the first section of the article the texts of the Letters to the Churches are discussed. There, in the context of the message of Christ, the “hour” is related to the situation of each Christian community. In the Letter to the Church in Sardis (3:3), a lack of vigilance can cause her not to recognize the time of the Lord’s coming. In the Letter to the Church in Philadelphia (3:10), the community receives a promise to be preserved in the hour of trial. In the second section of the article, the texts of the main part of Rev are discussed. In Rev 17–18 the “hour” has two different meanings. In the context of Rev 17:12 the “one hour” symbolizes the limited period of government directed against God, Christ and the Church. In a funeral song in Rev 18 the “one hour” is a recurring element of laments over the kings, the merchants, and of the owners of sea-going ships (18:10.17.19). The expression “one

KEYWORDS

Book of Revelation, Apocalypse of John, time, hour, half-hour, second coming of Christ, God and history, judgment

hour” indicates an impending and sudden fall of Babylon. In other texts the “hour” is a moment of fulfilling God’s intentions (11:13) and a precise, planned moment of judgment (9:15; 14:7.15). In the third section the expression “half-hour” (8:1) is discussed, which probably means a very short period of time. Thus, in the context of Rev the term “hour” may mean either a specific historical moment or a very limited period of time, but always an element of time planned, implemented or permitted by God.

WSTĘP

W przypadku ostatniej księgi Nowego Testamentu pytanie o relację do czasu może być bardzo różnie rozumiane. W historii egzegezy Apokalipsy św. Jana podejmowano niekiedy próby ustalenia relacji treści księgi do dziejów chrześcijaństwa, Kościoła czy ludzkości¹. Do kwestii czasu w Apokalipsie podchodzono wówczas niejako z zewnątrz. Zawarte w księdze informacje o liczbie dni, miesięcy i lat traktowano jako mniej lub bardziej zaszyfrowane dane, które należało przełożyć na język współczesny². Z drugiej strony, zaawansowane badania nad jej symboliką prowadziły do przekonania, że jej przesłanie jest na wskroś teologiczne, profetyczne, a zawarte w niej symbole należy odczytywać przede wszystkim w jej oryginalnym kontekście literackim³. Prawdopodobnie właśnie w kluczu teologicznym należy interpretować takie okresy czasu jak dziesięć dni (Ap 2,10), trzy i pół roku

¹ Na temat dziejów interpretacji, zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 75–79.

² Szerzej na temat koncepcji czasu w Ap, zob. Rissi, *Was ist geschehen*; Jankowski, *Biblijna teologia czasu*.

³ Zob. Karczewski, *Reinterpretacja*, 49–70.

(= 1260 dni/42 miesiące; Ap 11,3; 12,6.14; 13,5), tysiąc lat (Ap 20,2.3.4.5.7) itp.⁴

Szczególną jednostkę czasu w Apokalipsie św. Jana stanowi godzina – ὥρα. Problem interpretacji tej jednostki czasu wiąże się głównie z bezpośrednim kontekstem literackim i teologicznym⁵. W poniższym opracowaniu zwróci się uwagę na wszystkie teksty księgi, w których występuje ὥρα. Rzeczownik ten w Ap pojawia się dziesięć razy: 3,3.10; 9,15; 11,13; 14,7.15; 17,12; 18,10.17.19. Jeden raz w tekście Ap 8,1 występuje rzeczownik ἡμῶριον – „pół godziny”. Zaproponowany schemat artykułu odpowiada rozpoznawalnym i ogólnie przyjętym w dyskusji egzegetycznej elementom strukturalnym księgi. W punkcie pierwszym omówi się użycie terminu ὥρα w Listach do Kościołów, czyli w Liście do Kościoła w Sardes (Ap 3,3) i w Filadelfii (Ap 3,10). W punkcie drugim przeanalizuje się zastosowanie tego rzeczownika w kontekstach wizji zawartych w Ap 4,1–22,5. Termin ὥρα występuje w wizji szóstej trąby i uwolnienia czterech aniołów w Ap 9,15, w wizji dwóch Świadców w Ap 11,13, w kontekście wizji aniołów w Ap 14,7 i 14,15. Cztery razy zastosowano termin ὥρα w kontekście Ap 17–18 (17,12; 18,10.17.19). Wreszcie w punkcie trzecim przedstawi się stan debaty na temat znaczenia pokrewnego rzeczownika ἡμῶριον w Ap 8,1. Wnioski z przeprowadzonej analizy tekstu Apokalipsy zostaną przedstawione w ostatnim, podsumowującym punkcie opracowania.

⁴ Niektóre okresy czasu są trudne do interpretacji, zob. Ap 8,1; 9,5.10; 11,9.11.

⁵ Por. Delling, „ὥρα”, 673–675; Aune, *Revelation 17-22*, 952.

1. GODZINA W LISTACH DO KOŚCIOŁÓW W SARDES I FILADELFII (Ap 3,3.10)

Według powszechnie akceptowanej opinii apokaliptyczne Listy do Kościołów (Ap 2–3) w strukturze literackiej stanowią część odróżniającą się wyraźnie od reszty księgi (Ap 4–22). Potwierdza to obecność jedynych w swoim rodzaju listów, które sam Jezus Zmartwychwstały kieruje do siedmiu konkretnych kościołów w Azji Mniejszej⁶. Liczba siedmiu Kościołów jest symboliczna i odnosi się do Kościoła w perspektywie uniwersalnej⁷. Listy zawierają stałe elementy strukturalne, choć z pewnymi wariantami pod względem ich kolejności i objętości⁸. Ponadto, pomimo oczywistej odrębności literackiej, zarówno zastosowana symbolika, jak i liczne treści wiążą je logicznie z resztą księgi⁹. Pomimo konkretnego i bezpośredniego stylu Ap 2–3 niezwykle rzadko pojawiają się tu odniesienia do jednostek czasu. Poza omawianymi poniżej tekstami, w których mówi się o godzinie, ukonkretnienie jednostki czasu pojawia się jedynie w kontekście Listu do Kościoła w Efezie. Chrześcijanie zostaną poddani próbie, która ma potrwać dziesięć dni (Ap 2,10). Najprawdopodobniej dziesięć dni więzienia należy interpretować symbolicznie jako okres próby, która jest chwilowa, przemijająca. Natomiast podobnie jak w po-

⁶ Szerzej na temat specyfiki listów w aspekcie literackim, teologicznym i historycznym zob. Sieg, *Listy*; Witkowski, *Listy*; Tkacz, *Listy*.

⁷ Więcej na ten temat pisze Kotecki, „Dlaczego Siedem Kościołów”, 5–19.

⁸ Każdy z listów rozpoczyna się od podania adresata, następuje symboliczna autoprezentacja autora listu, ocena sytuacji we wskazanej wspólnocie kościelnej i związane z nią pochwały i nagany, zachęta do poprawy, wezwanie do słuchania Ducha Świętego (Weckruf) oraz obietnica dla zwycięzcy. Sytuacja wspólnot jest różna, zatem upomnienia i pochwały są inne. W listach do Tiatyry, Sardes, Filadelfii i Laodycei obietnica dla zwycięzcy poprzedza wezwanie do Ducha Świętego. W listach dostrzegalne są elementy schematów mów starożytnych (*adscriptio, narratio, dispositio*); zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 126.

⁹ Biguzzi, *Gli splendori*, 19.

zostałym tekście Ap najmniejszą jednostką czasu, która pojawia się w Listach do Kościołów jest godzina.

1.1. Nieznana godzina w Liście do Sardes (Ap 3,3)

List do Kościoła w Sardes (Ap 3,1–6) jest czwartym z siedmiu pism, które Jezus przez proroka kieruje do Kościołów chrześcijańskich w rzymskiej prowincji Azja. Odniesienie do godziny pojawia się w konkretnym momencie apokaliptycznego listu, który jest określany jako egzorta Jezusa kierowana do wspólnoty chrześcijańskiej. Po wskazaniu na adresata listu, którym jest anioł Kościoła w Sardes (Ap 3,1a), następuje autoprezentacja Autora słów (Ap 3,1b). Jest nim Ten, który dzierży siedem Duchów i siedem gwiazd (por. Ap 1,4.16; 4,5; 5,6). W autoprezentacji zawarte są dwa obrazy i wynikające z nich dwie prawdy teologiczne: Chrystus zmartwychwstały pozostaje w ścisłej relacji z Duchem Świętym i On sam jest Panem Kościoła¹⁰.

Temat godziny pojawia się w części listu, którą można określić jako ocena sytuacji wewnątrz Kościoła (Ap 3,1c–4). Bezpośrednio zaś włączony jest on w kontekst oceny negatywnej (w. 1c-3), która poprzedza pochwałę skierowaną do niektórych członków wspólnoty. Ocena sytuacji, podobnie jak pozostałych Listach do Kościołów, rozpoczyna się od stwierdzenia – οἶδα – „znam, wiem” (w. 1c)¹¹. Ogólny stan Kościoła zarysowany jest we wstępnej charakterystyce czynów, które zna Chrystus. Są one jak imię wskazujące, że jest to Kościół żywy, ale w rzeczywistości martwy¹² (w. 1d).

¹⁰ O znaczeniu trynitarnym autoprezentacji z Ap 3,1 widzianej w kontekście innych tekstów mówi Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 216.

¹¹ Stwierdzenie „znam” występuje siedem razy we wszystkich listach i dotyczy sytuacji w Kościołach. Jezus jest Panem Kościoła i interesuje się jego problemami. Szerzej na ten temat w perspektywie chrystologicznej, zob. Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 228–230.

¹² O niejasności wyrażenia i interpretacjach wskazujących na możliwy związek z imieniem Zosimos zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 156.

W efekcie zostaje on wezwany do czujności, która aktualnie jest niewystarczająca (w. 2). Powinien niezwłocznie podjąć trud nawrócenia (w. 3a). Alternatywę stanowi spełnienie przestrogi zawartej w w. 3b¹³: [...] ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσης, ἦξω ὡς κλέπτῃς, καὶ οὐ μὴ γινῶς ποῖαν ὥραν ἦξω ἐπὶ σέ. – „jeżeli więc nie będziesz czuwał, przyjdę jak złodziej i nie będziesz wiedział, o której godzinie przyjdę na ciebie”. Przestroga ta może się spełnić, jeżeli nie zostanie przyjęta postawa czuwania. Jej treść wyraża szereg nakazów, które Jezus kieruje do wspólnoty kościelnej w w. 3: μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας – „pamiętaj, jak wzięłeś i usłyszałeś”; τήρει – „strzeż” oraz μετανόησον – „nawróć się”. Pamięć, zachowanie depozytu wiary oraz przemiana mentalna to główne elementy postawy czuwania, do której wezwany jest Kościół w Sardes. Wezwanie do pamięci o tym, co zostało przyjęte i usłyszane odnosi się do budowania własnej tożsamości na wierze paschalnej, świadomego przeżywania jej treści (por. 2 Tm 2,8)¹⁴. Zachowanie pamięci stanowi przeciwstawienie zapomnienia. To właśnie ono powoduje brak typowej dla chrześcijan postawy czuwania. Przyjęcie i słuchanie wskazują na świadomą akceptację Dobrej Nowiny (por. Ap 2,5). Nawrócenie jest równoznaczne z przemianą wewnętrzną, zmianą mentalności potwierdzoną czynami (por. Ap 2,16.22; 3,9)¹⁵.

¹³ W niektórych starożytnych wersjach tekstu Ap pojawiają się warianty tekstu, które akcentują znaczenie czuwania oraz warunkowości nadejścia godziny. Na uwagę zasługują szczególnie dodanie wyrażenia ἐπὶ σέ po formie czasownikowej μὴ γρηγορήσης (⊗ 1006, 1841, 2050, 2344, ℳ^K it vg^{cl} sy sa^{ms}) oraz zastąpienie γινῶς przez γινῶση (⊗ 1006, 1841, [2050] 2344, 2351 ℳ^K). Przywołana powyżej wersja tekstu znajduje się w A C 1611, 1854, 2053 i ℳ^A). Tekst i warianty zostały podane na podstawie Nestle – Aland²⁸.

¹⁴ Polecenie „pamiętaj” w kontekście biblijnym posiada znaczenie fundamentalne. Mówi się wręcz o pamięci jako kategorii biblijnej. Szeroko na ten temat pisze Podeszwa, *Paschalna pamięć*, 29–61.

¹⁵ Szerzej na temat rozumienia nawrócenia w Ap w kontekście Starego Testamentu, starożytnej etyki greckiej i wczesnochrześcijańskiej dyskusji

Depozyt przyjętej wiary musi być strzeżony i przekazywany jak skarb (por. Ap 2,25). Brak reakcji na kierowane do Kościoła w Sardes upomnienia spowoduje nieoczekiwane i nagłe nadejście Chrystusa. Jezus nadejdzie jak złodziej (por. Ap 16,15). Motyw ten jest znany z innych tekstów nowotestamentowych. Zapowiedź niespodziewanego momentu ponownego nadejścia Chrystusa pojawia się także w Mt 24,42–44 i Łk 12,39 oraz w innych pismach nowotestamentowych (zob. 1 Tes 5,2–4; 2 P 3,10)¹⁶.

Odniesienie do nieznannej godziny nadejścia Chrystusa w Ap 3,3 wyraża silną presję na wspólnotę w Sardes¹⁷. W aktualnej sytuacji przyście to jest równoznaczne z karą. Godzina wyraża zatem zarówno konkretny moment czasowy, jak i bezpośrednią bliskość możliwej reakcji Jezusa¹⁸. Być może nie dni, ale jedynie godzina, czyli precyzyjny moment tego wydarzenia, jest nieznaną. Nie chodzi o dni czy lata, ale być może chodzi jedynie o godziny, które pozostały do dyspozycji wspólnoty w Sardes, by podjęła właściwe działania. Możliwe, że godzina nadejścia Chrystusa odnosi się do momentu paruzji, która będzie równoznaczna z nadejściem czasu sądu¹⁹. Niewykluczone także, że chodzi o inną formę kary, niezależną od paruzji, ale równie nagłą i niespodziewaną. W drugim przypadku mogłaby być traktowana jako kara o charakterze wychowawczym²⁰, co zdaje się sugerować

na temat możliwości nawrócenia po odstąpieniu od wiary, zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 129–130.

¹⁶ Delling, „ὥρα”, 678.680.

¹⁷ Blass-Debrunner, *Grammatik*, § 161⁶, 132.

¹⁸ Podobnie Ulland, *Die Vision*, 124.

¹⁹ Na temat napięcia między „krótkim czasem” (Ap 1,1; 22,7.12.20) oraz „jak długo jeszcze” (Ap 6,10–11) zob. Bauckham, *La teologia*, 184–186.

²⁰ W Liście do Sardes trudno jednoznacznie wskazać na konkretny wymiar kary. W niektórych pozostałych listach stosuje się symboliczne obrazy możliwych kar. Należą do nich: w Efezie – ruszenie świecznika (2,5); w Pergamonie – walka mieczem ust (2,16); w Tiatyrze – śmierć potomstwa Jezabel (2,22–23); w Laodycei – wypłucie z ust (3,16). Temat kary nie pojawia się w listach do Smyrny (2,8–11) i Filadelfii (3,7–12).

temat zapowiadanej kary za doraźne uchybienia obecny w pozostałych listach.

1.2. Godzina próby w Liście do Filadelfii (Ap 3,10)

Po raz drugi termin ὥρα pojawia się w kontekście Listu do Kościoła w Filadelfii. Podobnie jak w Liście do Sardes występuje on w części dedykowanej ocenie sytuacji we wspólnocie (Ap 3,8–11). Tym razem przyjmuje ona formę rozbudowanej pochwały za trwanie w postawie wierności. Symbolem nagrody są otwarte drzwi i związane z nim wydawanie, które staną się udziałem wspólnoty chrześcijańskiej w Filadelfii. Jezus przedstawia się jako Świąty, Prawdziwy, posiadający klucz Dawida, Ten, który ma pełną władzę nad zamykaniem i otwieraniem (Ap 3,7; por. 1,17c; 6,10)²¹. Świątość²² i prawdziwość²³ Chrystusa wskazują jednoznacznie na atrybuty Jego boskości i Jego posłannictwa. Jezus jako Bóg posiada władzę absolutną, której symbolem jest klucz²⁴. Wyrażenie „klucz Dawida” wiąże posłannictwo Jezusa z wypełnieniem starotestamentowych zapowiedzi mesjańskich dotyczących rodu Dawida (zob. Ap 5,5; 22,16; por. 1,18; Iz 9,6–7). Jako bezpośrednie źródło inspiracji autora Ap wskazuje się tekst Iz 22,22 oraz związanej z nim tradycji targumicznej²⁵.

Nagroda za wytrwałość w wierze koncentruje się na dwóch elementach: zapowiedzi pokłonu lokalnej wspólnoty żydowskiej oraz ustrzeżeniu od godziny próby, która ma nadejść na całą ludzkość. Tematy tylko pozornie wydają się

²¹ Zob. Sieg, *OMOIOS YIOS*, 101–106.

²² Zob. Ap 4,8; 6,10; Iz 40,24; 43,15; 45,11; 47,4; 48,17; 49,7. Szeroko na ten temat pisze Wojciechowski, *Jezus jako Świąty*, 161–163.

²³ Zob. Ap 3,14; 19,9; por. Mt 22,16; Mk 12,14; J 7,17; 15,1; 1 J 5,20; Ap 15,3; 16,7; 19,9; 21,5; 22,6. Szerzej na ten temat – Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 218–219.

²⁴ Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 219.

²⁵ Beale – McDonough, *Revelation*, s. 1096–1097; Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 219–221.

być ze sobą niepowiązane, ponieważ wytrwałość wspólnoty chrześcijańskiej dotyczy sytuacji konfliktowej, typowej dla szerokiego kontekstu rozchodzenia się Kościoła i Synagogi. Po raz drugi w Apokalipsie wspólnota żydowska jest określana jest jako „zgromadzenie szatana” (por. 2,13), jako ci, „którzy mówią, że są Żydami, ale kłamią” (3,9; por. 2,9). Faktycznie bowiem ci, którzy pretendują do bycia Żydami, zachowują się jak nie-Żydzi²⁶. Jezus zapowiada uznanie przez lokalną wspólnotę żydowską argumentów chrześcijańskich i działania Boga w Kościele (zob. Iz 49,23; 60,14; Rz 9-11)²⁷. W centrum znajduje się uznanie Jezusa Chrystusa, miłującego wspólnotę wierzących w Niego²⁸.

Drugi element pochwały stanowi zapowiedź zachowania od próby (Ap 3,10):

[...] ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, καὶ γὰρ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

„Ponieważ zachowałeś słowa mojej wytrwałości, także ja zachowam cię od godziny próby nadchodzącej na całą ludzkość, aby wypróbować mieszkańców ziemi”.

Zapłatą za wierność jest zachowanie od próby (por. Mt 6,13; J 17,15)²⁹. Najprawdopodobniej chodzi o próbę, której pod-

²⁶ Określenia zawarte w Liście do Smyrny i do Filadelfii są interpretowane bardzo różnie. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 135–137 mówi o trzech możliwościach: radykalnej, generalnej konfrontacji z judaizmem; sporze z lokalnymi wspólnotami żydowskimi lub z jakąś grupą konkurencyjną grupą chrześcijańską uważającą się za kontynuatorów Izraela.

²⁷ Według autora Ap Żydzi przyjmą prawdę o mesjańskim posłannictwie i bóstwie Jezusa Chrystusa (por. Ap 3,7). Na temat starotestamentowego i chrystologicznego kontekstu gestu proskynezy w Ap 3,9 szerzej mówi Kotecki, *Jezus a Bóg Izraela*, 235–237.

²⁸ Wojciechowski, *Apokalipsa*, 162–163.

²⁹ Delling, „ὥρα”, 678.

dana zostanie ludzkość przed paruzją. Dotknie ona w szczególności sposób apokaliptyczną kategorię „mieszkańców ziemi” (zob. Ap 6,10; 8,13; 11,10; 13,8.12.14; 17,2.8 itd.³⁰). W teologicznej perspektywie Apokalipsy jest to grupa zamknięta na działanie Boga, manipulowana przez struktury zła i wroga wobec chrześcijaństwa³¹. Sprawiedliwi zostaną zachowani od nadchodzącej „godziny próby”. Przyimek ἐκ + τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ – należy interpretować jako genitivus separationis³². Nie ma natomiast zgodności co do sensu zachowania do próby³³. Możliwe są dwa kierunki interpretacji. Pierwszy z nich wiąże się z martyrologicznym wymiarem przesłania Apokalipsy. W dyskusji egzegetycznej wskazuje się na możliwy związek Ap 3,10 z J 17,15. Jezus modli się za uczniów słowami: οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ’ ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ ποιηροῦ – „nie proszę, abyś ich zabrał ze świata, ale abyś ich ustrzegł do złego” (J 17,15). W tym przypadku zachowanie od próby byłoby równoznaczne z wytrwałością w jej momencie oraz zwycięskim jej przetrwaniem (Ap 1,9; 2,9–10; 2,22; por. J 16,33). Chrześcijanie, nawet gdy zostaną zabici, dzięki swej więzi z Bogiem mają udział w zwycięstwie Baranka (Ap 7,14). Zachowanie od próby miałyby zatem wymiar duchowy, nie wykluczałoby jednak możliwości męczeństwa³⁴. Drugi nurt interpretacji wskazuje na możliwość zachowania chrześcijan od próby poprzez jakąś formę cudownego ocalenia, także w wymiarze fizycznym³⁵. Chrześcijanie zostaliby zachowani do cierpień, które poprzedzą powtórne przyjście Chrystusa (por. Dn 12,1)³⁶.

³⁰ Beale, *The Book of Revelation*, 289–291.

³¹ Szerzej na ten temat, zob. Karczewski, *Szatan w Apokalipsie*, 75–77.

³² Zob. Blass – Debrunner, *Grammatik*, § 180, 145.

³³ Brown, „The Hour of Trial (Rev 3,10)”, 308–314.

³⁴ Gundry, *The Church and the Tribulation*, 54–61.

³⁵ Zob. Townsend, „The Rapture in Revelation 3,10”, 252–266.

³⁶ Zob. Beale, *The Book of Revelation*, 292; Wojciechowski, *Apokalipsa*, 163.

Interpretacja martyrologiczna lepiej współbrzmi z kontekstem teologicznym Listów do Kościołów (zob. 2,10) i nie wyklucza zawartej w nich perspektywy eschatologicznej (zob. 3,12)³⁷. Zachowanie wiernych chrześcijan filadelfijskich „od godziny wielkiej próby” jest równoznaczne z zapewnieniem im udziału w radości życia wiecznego.

2. GODZINA W AP 4,1–22,5

Główna część Apokalipsy św. Jana (4,1–22,5) określana jest ogólnie jako wizje. Odczytanie jej wewnętrznej struktury literackiej, choć opartej w dużej mierze na schemacie liczby siedem, nie jest proste³⁸. Termin ὥρα występuje w niej osiem razy. Są to teksty Ap 9,15; 11,13; 14,7.15; 17,12; 18,10.17.19. Termin „godzina” pojawia się w zróżnicowanych kontekstach. W przypadku 9,15 kontekst stanowi treść szóstej trąby (9,13–21). W wizji dwóch Świadców (11,3–14) mówi się o godzinie, w której powstało wielkie trzęsienie ziemi. Zapowiedź godziny sądu w 14,7 stanowi część wizji trzech aniołów obwieszczających nadchodzący sąd Boży (14,6–13). Tekst 14,15 należy do tzw. wizji żniw w 14,14–20. Czterokrotnie o jednej godzinie mówi się w kontekście wizji Wielkiej Nierządniczy i następującej po niej ironicznej elegii na upadek Babilonu (17–18). W 17,12 występuje wzmianka o jednej godzinie władzy królów. O jednej godzinie trwania Babilonu mówi się natomiast w 18,10.17.19.

³⁷ Prigent, *L'Apocalypse*, 157.

³⁸ W strukturze literackiej Ap 4–22 dostrzegalne są także wizje nie podlegające schematowi liczby siedem, mówi się także o tzw. elementach rotujących, rekapitulacjach, pauzach itp. Problemy te zostały poruszone podczas omawiania tekstów zawierających wzmiankę o godzinie w sposób proporcjonalny do ewentualnego wpływu na sposób ich interpretacji.

2.1. Przygotowani na konkretną godzinę (Ap 9,15)

W kontekście szóstej trąby (Ap 9,13–21) mówi się o rozwiązaniu czterech aniołów związanych na konkretny moment. Na odgłos trąby szóstego anioła od rogów złotego ołtarza rozlega się nakaz, aby rozwiązał on czterech aniołów związanych nad Eufratem³⁹ (9,13; zob. 7,1-2; 8,3). Zostali oni rozwiązani, aby zabić trzecią część grzesznych ludzi. Wizjoner podkreśla, że zostali oni przygotowani specjalnie na tę godzinę dzień, miesiąc i rok – εἰς τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτὸν (9,15; por. 2 Hen 33,2)⁴⁰. Jednostki czasu zostały przedstawione w kolejności wzrastającej. Rodzajnik poprzedza jedynie godzinę, podkreślając punktowy i precyzyjny charakter wydarzenia, które dotyczy jednocześnie godziny, dnia, miesiąca i roku⁴¹. Liczba czterech aniołów, którzy mają zadanie ukarać ludzkość wskazuje, że ich niszczyielskie działanie swoim zasięgiem ogrania całą ziemię (por. Ap 7,1)⁴². Narzędzie kary stanowi demoniczna konnica (9,16–21). Jej działanie sprawiała, że jedna trzecia część ludzkości zginęła (w. 17–18), jednak reszta nie zmieniła swojego grzesznego postępowania (w. 20–21).

Zestawienie: godzina, dzień, miesiąc i rok wskazuje na precyzyjny moment powszechnej kary, która ma nadejść na grzeszną ludzkość. Aniołowie karzący zostaną dopuszczeni do działania w momencie dokładnie zaplanowanym przez Boga.

³⁹ Rzeka Eufrat uważana była za granicę idealnego Izraela (Rdz 15,18–21). W czasach rzymskich obawiano się ataków wojowniczych Partów. Eufrat stanowił wschodnią granicę imperium; zob. Müller, *Die Offenbarung*, 197.

⁴⁰ Delling, „ὥρα”, 678. O najwyższym stopniu precyzji mówi Prigent, *L'Apocalypse*, 246.

⁴¹ Blass – Debrunner, *Grammatik*, § 276, 221.

⁴² Wskazuje się na inspirowaną apokaliptyką judaistyczną tradycję o aniołach zniszczenia. Najprawdopodobniej jednak liczba aniołów i precyzyjny moment ich uwolnienia wiąże się z nieuchronnością wyroków Bożych. Inaczej Wojciechowski, *Apokalipsa*, 240.

2.2. Godzina trzęsienia ziemi (Ap 11,13)

Kolejne odniesienie do godziny znajduje się w kontekście wizji dwóch Świadków (Ap 11,3–14). Ich tożsamość jest trudna do ustalenia⁴³. Nie ma natomiast wątpliwości, że są oni wysłannikami Boga i wypełniają wyjątkową misję prorocką (w. 3–6.10c; por. 1 Krl 17,1; Syr 48,2). Ich działalność ma jednak zostać przerwana przez pochodzącą z otchłani Bestię, która ich uśmierci (Ap 11,7; zob. Dn 7,21). Ich zwłoki mają zostać pozostawione na placu symbolicznego wielkiego miasta⁴⁴, a ich śmierć wywoła wśród ludzkości powszechną radość (w. 8–10). Jednak po krótkim symbolicznym okresie czasu zostaną oni wskrzeszeni i wzięci do nieba (w. 11–12). Wydarzenie to powiązane będzie z wielkim trzęsieniem ziemi, które spowoduje zniszczenie dziesiątej części miasta i śmierć siedmiu tysięcy osób (w. 13ab; zob. 6,12; 9,18; 14,18; 16,18; 18,2; 19,21). Reszta świadków wydarzeń przestraszy się i odda chwałę Bogu (w. 13c)⁴⁵. Zastosowane w 11,13 wyrażenie ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ – „w tej właśnie godzinie” – podkreśla, że przełomowy moment nieoczekiwanej zmiany losu Świadków oraz związane z tym kataklizmy i reakcje ludzkie w sposób zamierzony są zbieżne czasowo⁴⁶. W perspektywie teologicznej ta planowana zbieżność podkreśla, że działalność Świadków od początku do końca będzie inspirowana i wspierana przez Boga.

⁴³ Wskazuje się na różne biblijne pary: Eliasza i Henocha, Eliasza i Mojżesza, Eliasza i Jeremiasza, Zorobabela i Jozuego, apostołów Piotra i Pawła, diakona Szczepana i Jakuba Starszego, Jakuba i Jana, męczenników jerozolimskich, Stary i Nowy Testament itp. Zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 255–257.

⁴⁴ Hańbiące dla Żydów pozostawianie zwłok na widoku publicznym zdarzało się w czasie powstania antyrymskiego; zob. Józef Flawiusz, *De bello Iudaico*, 4, 314–317.

⁴⁵ Sytuacja nawrócenia jest niecodzienna, szerzej na ten temat zob. Müller, *Die Offenbarung*, 215–217.

⁴⁶ Por. Delling, „ὥρα”, 678–679.

2.3. Godzina sądu (Ap 14,7)

Kolejna wzmianka o godzinie pojawia się w kontekście wizji trzech aniołów głoszących nadchodzący sąd Boży (Ap 14,6–13). W wizji prorok dostrzega lecącego w zenicie anioła, który mocnym głosem wzywa całą ludzkość do uznania majestatu Boga wobec nadchodzącej godziny Jego sądu (w. 6–7; zob. Pwt 10,12–15)⁴⁷. Rzeczywistość sądu przybliżają proklamacje dwóch następnych aniołów (Ap 14,8–10; zob. 13,15–16; por. Rdz 19,24; Jr 25,15). W Ap 14,10–12 zawarty jest komentarz proroka (zob. 13,10; por. 12,17; 2 Tm 4,7). Natomiast w w. 13 wizjoner słyszy wezwanie do zapisania błogosławieństwa dla wiernych umierających w Panu.

Wyrażenie „godzina Jego sądu” – ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ (Ap 14,7) podkreśla konkretny moment historyczny, punkt w dziejach ludzkości zaplanowany przez Boga⁴⁸. Temat sądu Boga jest obecny w licznych tekstach Ap i wskazuje na ostateczny tryumf Boga i Baranka nad wszelkim złem. Przesłanie teologiczne Ap 14,6–7 jest jasne i wyraziste: oddając boską cześć Stwórcy można uniknąć losu Jego przeciwników (zob. Ap 3,10). Jest to nowina pozytywna, dobre przesłanie (εὐαγγέλιον; Ap 14,6) dla wszystkich, w szczególności dla wszystkich, którzy trwają przy Bogu nawet w obliczu śmierci (14,14; zob. 12,10–12).

2.4. Godzina żniwa (Ap 14,15)

W Ap 14,15 mówi się o konkretnej godzinie żniw: ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα θερίσαι – „ponieważ nadeszła godzina by żąć”. Wizja symbolicznych żniw obrazuje realizację sądu Boga nad grzesznym światem (Ap 14,14–20). Zbierane jest zboże (w. 14–16) i winorośl (w. 17–20). Na początku wizji prorok dostrzega biały obłok, siedzącego na nim kogoś

⁴⁷ Zob. Nowińska, *Co słyszysz*, 39.

⁴⁸ Por. Dellling, „ὥρα”, 678.

podobnego do Syna Człowieczego w złotym wieńcu na głowie i z sierpem w ręku (14,14; zob. 2,10; 4,4; por. Za 5,1–5 LXX)⁴⁹. To on dokonuje pierwszej części zbiorów.

Samo sformułowanie „godzina by żać” wyraża precyzję i nieodwołalność planów Bożych. Godzina żniwa oznacza moment wypełnienia zapowiedzianej kary⁵⁰. Będzie ona wykonana z całą surowością i bez wyjątków.

2.5. Jedna godzina w kontekście Ap 17–18

Zarówno w strukturze literackiej, jak i w teologii Apokalipsy wizja Wielkiej Nierządnicy (Ap 17) odgrywa istotną rolę. Symboliczna nierządna Kobieta z Ap 17 pozostaje w kontraście do niebiańskiej Jerozolimy w 21,1–22,5, jak i do Niewiasty z Ap 12,1–17. Tekst Ap 17,1–22,5 stanowi ostatni etap wizji zawartych w 4,1–22,5⁵¹. Pomimo odrębności pod względem literackim, naturalną kontynuację⁵² wizji Nierządnicy–Babilonu w rozdziale 17 stanowi elegia na jej upadek zawarta w rozdziale następnym. W Ap 17–18 czterokrotnie pojawia się wyrażenie – μία ὥρα – „jedna godzina”.

2.5.1. Jedna godzina władzy królów (17,12)

Wizja Wielkiej Nierządnicy stanowi naturalną kontynuację ostatniej, siódmej czaszy (Ap 16,17–21), w której kontekście pojawia się motyw Wielkiego Babilonu (16,19). Sam tekst Ap 17 zawiera wstęp do wizji (w. 1–3a), właściwą wizję (w. 3b–6) oraz bardzo rozbudowane jej wyjaśnienie przez anioła (w. 7–17). Anioł, jeden z aniołów siedmiu czaszami, obecny jest od początku jako przewodnik wizjone-ra (17,1.3). W w. 7 anioł ingeruje po raz kolejny i zwraca

⁴⁹ Więcej na temat debaty dotyczącej tożsamości zob. Osborne, *Revelation*, 550–551.

⁵⁰ Delling, „ὥρα”, 678.

⁵¹ Zob. Biguzzi, *L'Apocalisse*, 26.

⁵² Na temat związków i różnic zob. Wojciechowski, *Apokalipsa*, 334–335.

się do niego, zdumionego niezwykłością wizji (por. w. 6)⁵³. W w. 8–18 zawarta jest właściwa interpretacja dokonana przez anioła. Jej cechą szczególną stanowi fakt, że jest ona poświęcona przede wszystkim komentowaniu symbolu Bestii (w. 8–14), natomiast dopiero potem – i w mniejszym zakresie – zasiadającej na niej Niewieście (w. 15–18)⁵⁴. Wyjaśnienie symbolu Bestii nie jest jednolite i zawiera trzy wyraźnie odróżniające się elementy: tajemnicę związku Bestii i mieszkańców ziemi (w. 8–9a); interpretację symbolu królów (w. 9b-13) oraz zapowiedź ich walki z Barankiem (14). Kontekst bezpośredni, w którym pojawia się omawiany termin ὥρα (w. 12) stanowi zatem interpretacja znaczenia symbolicznych królów, a szczególnie dziesięciu królów symbolizowanych przez dziesięć rogów Bestii. Są oni inni od wspomnianych wcześniej, mają dopiero objąć władzę, pozostają jednak w ścisłym związku z Bestią (w. 13). Ich władza, jak i związek z Bestią posiadają jednak szczególny charakter (w. 12-13):

[...] ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσιν μετὰ τοῦ θηρίου.

οὗτοι μίαν γνῶμην ἔχουσιν καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ διδῶσιν.

„[...] wezmą władzę jak królowie na jedną godzinę z Bestią, ci mają jeden zamysł, a ich moc i chwałę oddadzą Bestii.”

W bezpośrednim związku z jedną godziną rządów królów i Bestii pozostaje tekst Ap 17,14. Zapowiada się w nim walkę królów z Barankiem i Jego wyznawcami⁵⁵. O Bestii i związanych z nią dziesięciu królach mówi się także

⁵³ Beale, *The Book of Revelation*, 861–863. Zaskoczenie (Ap 17,6: ἐθαύμασα – „zdziwiłem się”) i stanowi punkt wyjścia wyjaśnień anioła (Ap 17,7: διὰ τί ἐθαύμασας – „dlaczego się zdziwiłeś”).

⁵⁴ Witkowski, „*Wielki Babilon*”, 212 podkreśla, że Bestia jest ważniejsza od Niewiasty.

⁵⁵ Zob. Karczewski, „Jezus Chrystus jako Król królów”, 265–281.

w Ap 17,15–18 w kontekście dedykowanym interpretacji przyszłości Wielkiej Nierządnicy (w. 16–17). Ostatecznie bowiem zwrócą się oni przeciw Niej, wykonując zamysł Boga (por. w. 13).

Zarówno kontekst literacki, jak i zastosowana forma gramatyczna wyrażenia $\mu\acute{\iota}\alpha\nu \acute{\omega}\rho\alpha\nu$ sugerują, że odnosi się ono do przestrzeni czasowej⁵⁶. Jedna godzina władzy symbolizuje okres bardzo krótki (por. Mk 14,37; Mt 20,12)⁵⁷. Jest on różny od wielu godzin czy dni. ⁵⁸Jednak w celu ukazania całej gamy jej teologicznego waloru należy zwrócić uwagę na związane z nią zróżnicowane treści symboliczne. Jest oczywiste, że sama zasiadająca na Bestii Niewiasta symbolizuje przede wszystkim Imperium Rzymskie (Ap 17,1.9.15.18)⁵⁹. Jednakże liczba dziesięciu królów oraz znak samej Bestii, której rogi ich symbolizują, wskazują na szerszy kontekst teologiczny. W kontekście Ap 17 temat królów zajmuje istotne miejsce, jednak jego interpretacja nastrocza trudności. Próby identyfikacji królów wskazanych w w. 10–11 natrafiają na trudności i pozostają na etapie hipotez⁶⁰. W przypadku dziesięciu, którzy będą panowali przez godzinę (w. 12) identyfikacja jest zupełnie niemożliwa⁶¹. W jednym i drugim przypadku chodzi najprawdopodobniej o kategorię symboliczną (zob. Ap 17,2a)⁶². Szkarłatna Bestia, pełna bluźnierczych imion, posiadająca siedem głów oraz dziesięć rogów pozostaje w związku z innymi, podobnymi figurami symbolicznymi, przede wszystkim z Bestią z Ap 13,1 i Smokiem

⁵⁶ Blass – Debrunner, *Grammatik*, § 161, 131.

⁵⁷ Delling, „ $\acute{\omega}\rho\alpha$ ”, 681.

⁵⁸ Bauer, *Wörterbuch*, kol. 464.

⁵⁹ Wojciechowski, *Apokalipsa*, 325–327.

⁶⁰ Wybór stanowisk, zob. Aune, *Revelation 17–22*, 947; Wojciechowski, *Apokalipsa*, 330.

⁶¹ Müller, *Die Offenbarung*, 295 podkreśla, że nie mogą to być władcy rzymscy, ponieważ musieliby panować razem.

⁶² Witkowski, „*Wielki Babilon*”, 91–103.

(Ap 12,3–17)⁶³. Bestia z Ap 17 jest tożsama Bestią z morza z Ap 13,1. Wątek demonologiczny jest ważny, ponieważ tak jak Smok walczy z potomkiem umiłowanej przez Boga Niewiasty (Ap 12,4–6), podobnie Bestia podejmuje walkę z Barankiem (Ap 17,14). Tak jak Smok (Ap 12,3), podobnie i Bestia (Ap 13,1; 17,3b) posiada siedem głów i dziesięć rogów. Jest oczywiste, że u początku tej linii symbolicznej stoi Smok, który jest sprawcą agresji zwróconej przeciw Bogu i Kościołowi. Głowy w połączeniu z liczbą siedem symbolizują dążenie do pełnej władzy⁶⁴. Liczba dziesięć w kontekście Ap wyraża rzeczywistość ograniczonej potęgi zła⁶⁵. Władza zwrócona przeciw Bogu ma zatem charakter tymczasowy i wąski zakres⁶⁶. Niezwykły kontrast między ograniczoną władzą królewską Bestii a Barankiem dostrzeżalny jest w Ap 17,14, gdzie nazywany jest On Panem panów i Królem królów (zob. Dn 4,37 LXX; Ap 19,16; por. Dn 2,47)⁶⁷. Zapowiadana jest agresja związanych z Bestią królów wobec Baranka. Jednak Baranek ich zwycięży⁶⁸, a w Jego zwycięstwie będą mieli udział „ci, którzy [są] z Nim, powołani, wybrani i wierni” (zob. Ap 7,17; 14,1–5; 22,1–5; por. Rz 8,28; 1 Kor 1,2; Kol 3,22; Jud 1).

Zapowiedź krótkiego, „jednogodzinnego” panowania powiązanych z Bestią i Babilonem królów posiada sens profetyczny⁶⁹. Jego tymczasowość zapowiadała już liczba dziesięciu władców. Symboliczna jedna godzina stanowi formę doprecyzowania tej tymczasowości (por. Ap 18,10.17.19).

⁶³ Zob. Aune, *Revelation 17-22*, 942–943.

⁶⁴ Witkowski, „*Wielki Babilon*”, 248–249.

⁶⁵ Witkowski, „*Wielki Babilon*”, s. 241.

⁶⁶ Zob. Karczewski, „Któż jest podobny”, 16.

⁶⁷ Beale, „*The Origin*”, 618–620.

⁶⁸ Temat zwycięstwa należy do kluczowych w chrystologii i eklezjologii Ap, zob. J. Nowińska, *Motywy walki*.

⁶⁹ Biguzzi, *L'Apocalisse*, 314.

2.1.2. Jedna godzina Babilonu (Ap 18,10.17.19)

W kontekście elegii na upadek Babilonu (Ap 18,1–24) termin ὥρα występuje aż trzy razy. Elegia wiąże się ściśle z tematyką Wielkiej Nierządnicy Ap 17 i posiada wyraźny charakter ironiczny (por. Jr 50–51). Zapowiedź upadku Babilonu pojawiła się już w kontekście wyjaśnienia znaczenia Bestii i jej dziesięciu rogów w Ap 17,16–17 i stanowi wypełnienie woli Boga (16,19). Upadek ten powoduje, że w niebie rozlega się radosne „Alleluja”, następują zaślubiny Baranka i Jego Oblubienicy (Ap 19,1–10)⁷⁰. W strukturze literackiej Ap 18 wyróżnić można dwie główne części⁷¹: obwieszczenie upadku Babilonu (w. 1–8) oraz ironiczny lament (w. 9–24)⁷². Lament nad nieodwołalnym upadkiem bałwochwalczego imperium podnoszą trzy kategorie jego współpracowników i beneficjentów⁷³. Są to wspomniani powyżej królowie ziemi (w. 9–10); kupcy (w. 11–17a) oraz szeroko pojęci żeglarze (w. 17b–19). Ekspresyjne i emocjonalne formy wyrażania żalu podkreślają niezwykłą dramaturgię i nieodwołalność potężnego i bliskiego im imperium⁷⁴. Element wspólny lamentacji tych grup stanowi sformułowanie μία ὥρα – „jedna godzina” (por. Dn 4,17a LXX). Zastosowana konstrukcja gramatyczna *dativus temporalis* pozbawiona ἐν podkreśla punktowy charakter wydarzenia⁷⁵. Królowie ziemi wykrzykują podwójne „biada”, wska-

⁷⁰ Zob. Garbacki, „Radość z upadku Babilonu”, 351–361.

⁷¹ Wojciechowski, *Apokalipsa*, 335.

⁷² O związkach z lamentacją pogrzebową i związku z Jr 28,8 LXX (51,8 TM) mówi Witkowski, „*Wielki Babilon*”, 311–312.

⁷³ Tworzą one dodatkowo wewnętrzne sekcje tematyczne, Beale, *The Book of Revelation*, 905.

⁷⁴ Na temat audytywnego charakteru tego lamentu zob. Nowińska, *Co słyszysz*, 67–68, 142–143.

⁷⁵ Blass – Debrunner, *Grammatik*, § 2008, 163. O podobieństwach tej konstrukcji do niektórych tekstów *Wojny Żydowskiej* (2,457; 3,227–228) Józefa Flawiusza mówi Aune, *Revelation 17–22*, 998. O metaforycznej jednej chwili mówi Wojciechowski, *Apokalipsa*, 340.

zując, że w jedną godzinę nadszedł jej sąd (w. 10b). Kupcy⁷⁶ (zob. Ap 18,3,23; por. Iz 23,8b; Ez 27; 1 Tm 6,9), którzy handlowali licznymi, ekskluzywnymi towarami lamentują nad utraconym bezpowrotnie bogactwem i przepychem miasta, wykrzykując podwójne „biada”, ponieważ w jedną godzinę zostało ono spustoszone (w. 17a). Wszyscy „posiadający statki na morzu” (zob. Ap 8,9; por. Iz 2,16; Ez 27,9; 1 Krl 22,49)⁷⁷ posypywali głowy popiołem i ubolewali, wykrzykując podwójne „biada”, ponieważ przymnażające im bogactwa wielkie miasto w jedną godzinę zostało spustoszone (w. 19b). W lamentacjach wymienionych grup jedna godzina wyraża związane z żalem zaskoczenie, niedowierzenie i bezsilność wobec niezwykle gwałtownego upadku Babilonu (zob. Ap 17,12; por. J 5,35; 2 Kor 7,8)⁷⁸. Powtarzające się podwójne „biada” podkreśla trudny do zaakceptowania realizm sytuacji, która wydawała się nieprawdopodobna⁷⁹. W jednej chwili zostało osądzone i zamienione w pustkowie bałwochwalcze imperium, w którego upadek nie wierzył nikt z jego współpracowników (Ap 18,7a)⁸⁰. Z lamentacji nad niezwykłym upadkiem „niezwyciężonego” imperium wypływa jasne przesłanie eklezjologiczne.

Zapowiadana kara Boża (Ap 18,7b–8; por. 14,7.15) dokona się ona w sposób nagły⁸¹. W perspektywie eklezjologicznej przesłanie jest oczywiste. Apokaliptyczny Babilon, brutalnie prześladowający chrześcijan nie ma przyszłości, a jego zwodnicze, bałwochwalcze walory nie są w stanie przetrwać wobec sądu Boga (zob. Ap 18,23b–24; 17,6; 20,9; por. 12,12; 18,4⁸²).

⁷⁶ Szeroko na ten temat zob. Witkowski, „Wielki Babilon”, 180–190.

⁷⁷ Zob. Witkowski, „Wielki Babilon”, 190–193.

⁷⁸ O pośrednich przepowiedniach prorockich zawartych w lamentacjach mówi Müller, *Die Offenbarung*, 306.

⁷⁹ Nowińska, *Co słyszysz*, 58–59 sugeruje, że w Ap 18 kategoria „biada” może zawierać refleksję prowadzącą do świadomej przemiany życia.

⁸⁰ Dellling, „ὥρα”, 681.

⁸¹ Wojciechowski, *Apokalipsa*, 338.

⁸² Zob. Karczewski, *Wyjście z Babilonu*, 238–249.

3. PÓŁ GODZINY (Ap 8,1)

W związku z omawianą kwestią interpretacji „godziny” w sposób naturalny pozostaje jej część – czyli „pół godziny”. Forma rzeczownikowa ἡμιώρατον – „pół godziny” w kontekście Apokalipsy występuje tylko raz – w Ap 8,1. Po otwarciu siódmej pieczęci w niebie nastaje cisza „jakby na pół godziny”. Werset jest zagadkowy, a jego interpretacja niepewna. W stosowanej w Ap symbolice połowy jednostek czasu relatywnie często stosuje się różne sposoby wyrażania połowy siedmiu lat, prezentując je jako trzy i pół roku, 42 miesiące lub 1260 dni. Natomiast nie spotyka się połowy roku, miesiąca czy dnia. W przypadku połowy liczby siedem podkreśla się ograniczoność czasu próby, której poddany jest Kościół. Nie jest jasne, czy w tym samym kluczu należy interpretować pół godziny. Proponuje się następujące interpretacje⁸³: a) pół godziny umożliwi ofiarowanie kadzidła w Ap 8,3–5; b) cisza powoduje eschatologiczny powrót do pierwotnej ciszy poprzedzającej stworzenie (4 Ezd 6,39; 7,30); cisza poprzedza niekiedy manifestację Boga (Hi 4,16; So 1,7; Zach 2,1; d) cisza powinna być zachowana w obecności Boga, szczególnie w czasie niektórych momentów w liturgii (Ps 62,1; Hab 2,20; *Iliada* 9,171). W większości przypadków komentatorzy nie podejmują się interpretacji określenia „pół godziny”, koncentrując się na samej ciszy.

Niekiedy sugeruje się, że pół godziny należy traktować jako krótką przerwę przed dopełnieniem plag i rozpoczęciem nowego cyklu⁸⁴. Trudno sobie wyobrazić by chodziło o rzeczywisty okres czasu. Nieoczekiwane pół godziny ciszy odróżnia siódmą pieczęć od poprzednich i prawdopodobnie powinno być rozumiane jako środek wzmacniający dramaturgię narracji.

⁸³ Müller, *Die Offenbarung des Johannes*, 184-185. Aune, *Revelation 6-16*, 507-508.

⁸⁴ Wojciechowski, *Apokalipsa świętego Jana*, 224. O bardzo krótkim okresie czasu mówi Nowińska, *Co słyszysz*, 99-100.

4. PODSUMOWANIE

Sposób rozumienia terminu ὥρα w Ap jest związany z konkretnym kontekstem literackim i teologicznym księgi. Sam termin pojawia się w trzech wersjach gramatycznych:

- bez rodzajnika – jako nieokreślona, nieznaną godziną przyjścia Pana (3,3);
- z rodzajnikiem – jako konkretna godzina próby, sądu Boga (3,10; 9,15; 14,7.15) lub wyjątkowych wydarzeń zaplanowanych przez Boga;
- z liczebnikiem głównym – jako „jedna godzina” w Ap 17,12; 18,10.17.19.

Termin „godzina” może być rozumiany w dwojaki sposób. Może oznaczać moment czasowy (punkt) lub symbolizować przestrzeń czasową (trwanie). Jedynie w przypadku „jednej godziny” w 17,12; 18,10.17.19 można mówić o godzinie jako symbolicznej przestrzeni czasowej. O ile w 17,12 godzina oznacza bardzo ograniczony okres czasu, o tyle w 18,10.17.19 jest ona prawie nieuchwytna, zaś akcent położony jest na niezwykle gwałtowny i nieoczekiwany charakter zapowiadanego wydarzenia. Jedna godzina oznacza tu w konsekwencji bardzo krótką chwilę, moment, bez właściwego godzinie trwania czasu. W odróżnieniu od innych tekstów nie jest to jednak punkt czasowy. W pozostałych tekstach godzinę rozumie się jako konkretny moment, punkt czasowy. W każdym przypadku jest to moment nieznaną, ale wprowadzający nową jakość, rozpoczynający nowy etap historii.

W przypadku „półgodziny” w Ap 8,1 przypuszczalnie chodzi o bardzo krótki okres czasu. Jego treść, czyli cisza, odgrywa trudną do ustalenia rolę, prawdopodobnie zaakcentowania wagę siódmej pieczęci.

W perspektywie teologicznej cechą charakterystyczną godziny jest jej całkowita zależność od Boga. Zarówno godzina jako nieznaną ludziom, ale precyzyjnie zaplanowany moment historii, jak i godzina jako wyraz ograniczoneści

czasowej są całkowicie podporządkowane Bogu. Główne wydarzenia związane z godziną stanowią zagrożenia powodowane przez zbliżający się sąd Boży (9,15; 14,7.15; 18,10.17.19), karę (3,3) czy próbę (3,10). W 11,13 podkreśla się całkowite podporządkowanie niezwyklej wydarzeń planom Boga. W 17,12 symboliczny okres panowania jest tak krótki, ponieważ Panem historii jest Bóg. Prawda o podporządkowaniu czasu wszechmocy Boga oraz o jego ograniczoności posiada istotne znaczenie eklezjologiczne. Z jednej strony Kościół powinien dbać o własną kondycję duchową i moralną, pamiętając o odpowiedzialności przed Chrystusem, i przyjmować postawę czuwania i oczyszczenia (3,3.10). Z drugiej, wobec trudności zewnętrznych, wrogości struktur symbolizowanych przez Babilon i powodowanych przez nie prześladowań, chrześcijanie powinni pamiętać o przemijaniu tego świata i jego niechybnym kresie (9,15; 14,7.15; 18,10.17.19). Wszystko podlega bowiem kontroli Boga (11,13). W perspektywie Kościoła jako odbiorcy przesłania Apokalipsy treści teologiczne związane z godziną łączą się przede wszystkim z nadzieją na ostateczne przewyciężenie destrukcyjnego działania zła.

BIBLIOGRAFIA

- Aune D.E., *Revelation 1–5* (WBC 52A; Nashville: Nelson 1997).
- Aune D.E., *Revelation 6–16* (WBC 52B; Nashville: Nelson 1998).
- Aune D.E., *Revelation 17–22* (WBC 52C; Nashville: Nelson 1998).
- Bauckham R., *La teologia dell'Apocalisse* (Brescia: Paideia 1994).
- Bauer W., *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur* (Berlin – New York: de Gruyter 1988).
- Beale G.K., *The Book of Revelation* (Grand Rapids – Cambridge: Eerdmans – Paternoster 1999).
- Beale G.K., „The Origin of the King of Kings and Lord of Lords in Rev 17,14”, *New Testament Studies* 31 (1985) 618–620.
- Beale G.K. – McDonough S.M., „Revelation”, *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament* (red. G.K. Beale – D.A. Carson) (Grand Rapids – Nottingham: Baker Academic – Apollos 2007).
- Biguzzi G., *Gli splendori di Patmos. Commento breve* (Milano: Paoline Editoriale Libri 2007).
- Biguzzi G., *L'Apocalisse, nuova versione, introduzione e commento* (Milano: Edizioni Paoline 2005).
- Blass F. – Debrunner A., *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (Göttingen: Vandenhoeck-Ruprecht 1990).
- Brown, S., „The Hour of Trial (Rev 3,10)”, *Journal of Biblical Literature* 85 (1966) 308–314.
- Delling G., „ὥρα”, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (red. G. Kittel – G. Friedrich) (Stuttgart: Kohlhammer 1933-1976) IX, 673–675.
- Garbacki Ł., „Radość z upadku Babilonu w Ap 19,1-10”, *Studia Elbląskie* 18 (2017) 351–361.
- Gundry R.H., *The Church and the Tribulation* (Grand Rapids: Zondervan 1973).

- Jankowski A., *Biblijna teologia czasu* (Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec 2001).
- Karczewski M., *Baranek w Apokalipsie św. Jana* (Olsztyn: Wydział Teologii UWM 2016).
- Karczewski M., „Jezus Chrystus jako Król królów i Pan panów (Ap 17,14b; 19,16) na tle teologii Apokalipsy”, *Ewangelia o królestwie* (red. A. Paciorek – A. Czaja – A. Tronina) (Scripturae Lumen 1; Lublin: Wydawnictwo KUL 2009) 265–281.
- Karczewski M., „Któż jest podobny do Bestii...? (Ap 13,4). Struktury władzy między historią i prorocstwem w Ap 13”, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 41/1 (2008) 10–20.
- Karczewski M., *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana* (Biblioteka Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 55; Olsztyn: SQL 2011).
- Karczewski M., *Szatan w Apokalipsie św. Jana* (Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2013).
- Karczewski M., „Wyjście w Babilonu w świetle Ap 18,4b-5”, *Patrzmy na Jezusa, który nam w wierze przewodzi. Księga pamiątkowa dla Ks. Prof. J. Łacha w 85. rocznicę urodzin* (red. W. Chrostowski – B. Strzałkowska) (Warszawa: Stowarzyszenie Biblistów Polskich 2012) 238–249.
- Kotecki D., „Dlaczego Siedem Kościołów w Apokalipsie św. Jana”, *Theologica Thoruniensia* 6 (2005) 5–19.
- Kotecki D., *Jezus a Bóg Izraela w Apokalipsie św. Jana* (Scripta Theologica Thoruniensia 27; Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2013).
- Nowińska, J., *Co słyszysz poza słowem? Sound design Apokalipsy św. Jana* (Rozprawy i Studia Biblijne 47; Warszawa: Vocatio 2016).
- Nowińska J., *Motyw walki dobra ze złem w Apokalipsie św. Jana* (Rozprawy i Studia Biblijne 27; Warszawa: Vocatio 2006).
- Müller U.B., *Die Offenbarung des Johannes* (Ökumenischer Taschenbuch-Kommentar zum Neuen Testament 19: Gütersloh – Würzburg: Gütersloher Verlagshaus-Echter Verlag 1995).

- Osborne G.R., *Revelation* (Baker Exegetical Commentary on the New Testament; Grand Rapids: Baker Academic³2006).
- Podeszwa P., *Paschalna pamięć o Jezusie. Studium egzegetyczno-teologiczne wyrażenia h' marturi, a V Ihsou/ w Apokalipsie św. Jana* (Uniwersytet Adama Mickiewicza Wydział Teologiczny. Studia i Materiały 142; Poznań: Redakcja Wydawnictw UAM 2011).
- Prigent P., *L'Apocalypse de Saint Jean* (Commentaire du Nouveau Testament XIV Deuxième Série; Genève: Labor et Fides 2000).
- Rissi M., *Was ist und was geschehen soll danach. Die Zeit – und Geschichtsauffassung der Offenbarung des Johannes* (Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments 46; Zürich: Theologischer Verlag Zürich³1965).
- Sieg F., *Listy do siedmiu Kościołów* (Warszawa: Bobolanum 1985).
- Sieg F., *OMOIOS YIOS ANTHROPOY (Ap 1,13). Chrystologia Ap 1,9-3,21* (Warszawa: Bobolanum 1981).
- Tkacz R., *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2,1-3,22). Studium historyczno-egzegetyczne* (Rozprawy i Studia Biblijne 11; Warszawa: Vocatio 2003).
- Townsend J.L., „The Rapture in Revelation 3,10”, *Bibliotheca Sacra* 137 (1980) 252–266.
- Ulland H., *Die Vision als Radikalisierung der Wirklichkeit in der Apokalypse des Johannes* (Texte und Arbeiten zum Neutestamentlichen Zeitalter 21; Tübingen-Basel: Francke Verlag 1997).
- Witkowski S., *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2–3)* (Kraków: Wydawnictwo La Salette 2002).
- Witkowski S., „Wielki Babilon” w Janowej Apokalipsie jako kryptonim imperialnego Rzymu oraz wrogiego Bogu świata (Kraków: Wydawnictwo La Salette 2012).
- Wojciechowski M., *Apokalipsa świętego Jana. Objawienie, a nie tajemnica* (Nowy Komentarz Biblijny Nowy Testament 20; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2012).

Wojciechowski M., *Jezus jako Święty w pismach Nowego Testamentu* (Rozprawy i Studia Biblijne 2; Warszawa: Vocatio 1996).

Ks. MAREK KARCZEWSKI, prezbiter diecezji elbląskiej, doktor habilitowany nauk teologicznych, zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Katedrze Nauk Biblijnych i Historycznych Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, koordynator Elbląskiej Szkoły Biblijnej, autor kilku książek i kilkudziesięciu artykułów z zakresu egzegezy i teologii biblijnej, m.in. monografii *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana* (Biblioteka Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 55; Olsztyn: SQL 2011), *Szatan w Apokalipsie św. Jana* (Olsztyn: Wydział Teologii UWM 2013) oraz *Baranek w Apokalipsie św. Jana* (Olsztyn: Wydział Teologii UWM 2016). Do głównych kierunków jego badań należą: teologia Apokalipsy św. Jana, profetyzm nowotestamentowy i wczesnochrześcijański, hermeneutyka biblijna Jana z Kwidzyna i Johanna Gottfrieda Herdera.